

Ліпський В. В.
здобувач відділу макроекономіки та
державного управління
Причорноморського науково-дослідного
інституту економіки та інновацій, м. Одеса

Lipskyi V. V.
Applicant in the Department of Macroeconomics
and Economics State Administration
Black Sea Research Institute of Economics and Innovation, Odessa

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОРСЬКИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан та особливості розвитку морських портів в Україні. Обґрунтовано конкурентні переваги, які є привабливими для подальшого розвитку портової галузі. Виявлено проблеми, які гальмують розвиток транспортної галузі. Обґрунтовано та запропоновано шляхи розвитку морських портів України з урахуванням загроз та можливостей зміцнення економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічний механізм, економічна безпека держави, стратегія, морський порт, планування, прогнозування.

Постановка проблеми. В умовах міжнародної інтеграції транспортна галузь є однією з найприоритетніших галузей, яка забезпечує ефективне функціонування сукупного господарського механізму. Взагалі, торгівля є двигуном, щодо розвитку економіки України, що спонукало зміну характеру діяльності портів. Основний обсяг зовнішньоторговельних перевезень припадає на морський транспорт, а вантажообіг за останні роки зменшився із-за недосконалої організації структури морських портів України. На сьогодні, морська транспортна система є готовою щодо збільшення обсягу перевезень, але, з кожним роком збільшується зношеність технічних засобів, погіршується їхня структура і, як наслідок, відбувається витіснення українських портів із міжнародних ринків транспортних послуг.

Вдале географічне розташування України є конкурентною перевагою та має стратегічного значення для країни. Але держава значно відстає від інших країн світу за показниками розвитку транспортної інфраструктури особливо інфраструктури морських портів, що негативно впливає на рівень конкурентоспроможності України, а також в умовах загострення конкурентної боротьби призводить до стрімкого згорання обсягів транзитних вантажопотоків і загрожуює остаточному витісненню з міжнародного ринку транспортних послуг. Така ситуація потребує негайного аналізу та пошуку шляхів оптимізації портової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку морських торговельних портів приділяється значна увага з боку таких науковців, як: В. Вінніков, К. Ільницький, В. Коба, С. Крижанівський, В. Чекаловець та ін. Питання розвитку морських портів є дуже популярними у світі, дослідженням оптимізації відповідних процесів та розвитком морських портів займалися В. Барішнікова, Д. Різниченко, О. Кібік, Н. Примачов Н.Т. та ін. Втім, висновки вчених є дещо суперечливими, не існує єдиного погляду на проблематику та концептуальні основи розвитку морських портів в сучасних мінливих умовах політичної та економічної нестабільності.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану розвитку морських портів, виявленні проблем та перспектив подальшого розвитку з урахуванням загроз та можливостей зміцнення економічної безпеки держави.

Результати дослідження. Ефективне використання можливостей морегосподарського комплексу є суттєвим важелем стабілізації та розвитку економіки України. Жорстка конкуренція на міжнародних ринках, сучасні інтеграційні процеси, а також економічні реалії визначають необхідність чіткого розуміння завдань щодо розвитку, реформування та підвищення ефективності роботи системи морського та річкового транспорту [1, с. 142].

На сьогодні вигідним та перспективним видом вантажного транспорту є морський [2; 3, с. 92]. Вивчення проблем розвитку економічної стійкості функціонування морських портів обумовлена важливим стратегічним значенням для країни. Він має високий експортний потенціал та великі потужності з обробки вантажів. Також країна має вдале географічне розташування, що дає змогу розвинути морську транспортну інфраструктуру.

Наразі в Україні існує портовий комплекс, який налічує 13 морських портів, здатних переробити до 230 млн. т вантажів на рік, тоді як ще у 2013 р. Україна володіла 18 морськими портами. Третину наявних потужностей становлять державні стивідорні компанії, зношування основних фондів яких сягає 80% [4]. Для виявлення проблем розвитку портової галузі України необхідно зробити аналіз діяльності морських портів та зробити відповідні висновки (табл. 1).

Таблиця 1
Сучасний стан морських портів України (2017 рік)

Показники	Одиниці
Кількість морських портів, шт.	13
Кількість причалів, шт.	263
Протяжність причалів, км	40
Вантажообіг, млн. т	133
Прибуток, млн. грн.	8402

Джерело: складно за даними [4]

У 2017 р. державними стивідорними компаніями оброблено 53,5% загального обсягу вантажопереробки у морських портах України. Динаміка вантажообігу морськими портами України наведено (табл. 2).

Таблиця 2
Динаміка вантажообігу морськими портами України, тис. т

Роки	Експорт	Імпорт	Транзит
2014	104687	15986	20719
2015	103983	17959	15904
2016	100202	15976	10328
2017	98517	20418	11805

Джерело: складно за даними [4]

Починаючи з 2010 р. обсяг водних вантажоперевезень почав значно зменшуватися. Таку ситуацію спонукало: зношеність основних фондів, нестача інвестицій, недостатньо розвинута інфраструктура, відсутність чіткої спеціалізації за видами вантажів, відсутність здійснення повномасштабної оптимізації на утримання об'єктів соціальної інфраструктури.

Але після впровадження заходів щодо реорганізації державних підприємств морського транспорту, а саме створення державного підприємства «Адміністрація морських портів України», вантажні перевезення починаючи з 2015 р. почали збільшуватися. Це свідчить про те, що оптимізація організаційних процесів у морських портах дає позитивні результати [3, с. 93].

Обстеження технічного стану суден, яке раз на три роки проводить Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті (Укрморрідінспекція) та Державне рибне господарство України [1, с. 142], показало, що з 2014 р. відбулося зростання кількості суден морського транспорту (рис. 1).

З 2014 р. відбулося падіння обсягів переробки вантажів у морських та річкових портах, що було пов'язано з воєнними діями на сході країни, анексією Криму та напруженістю ситуації в районі Азовського моря. У 2015–2017 рр. показники переробки вантажів морськими портами скоротилися унаслідок того, що Україною було втрачено п'ять морських портів – Севастополь, Керч, Феодосію, Євпаторію, Ялту. Динаміка показника обсягу вантажних перевезень наведено (табл. 3).

Розвиток морського транспорту та зростання показників перевезень вантажів морським транспортом безпосередньо залежать від розвитку портової інфраструктури, рівень зношування якої в портах України станом на 10.09.2015 року досягає 80%.

Діяльність морського транспорту впливає на конкурентоспроможність економіки України, при цьому окремо хочеться звернути увагу на рейтинг індексу глобальної конкурентоспроможності в секторі «Інфраструктура», де субіндекс якості портової інфраструктури у період з 2009 р. до 2018 р. знижувався з 80-го до 108-го місця у 2015 р., та 93-го місця у 2018 р., що відображає місце України у світі за якістю портової інфраструктури (рис. 2) [6; 7].

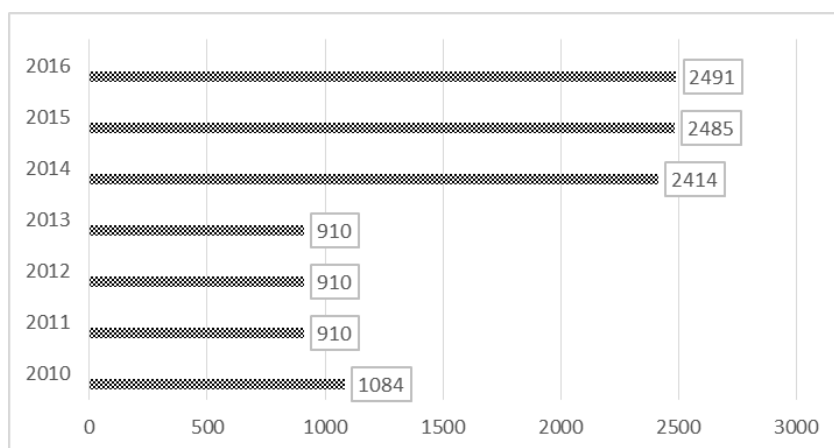

Рис. 1. Динаміка чисельності рухомого складу морського транспорту України у 2002–2016 рр.

Джерело: складно за даними [4]

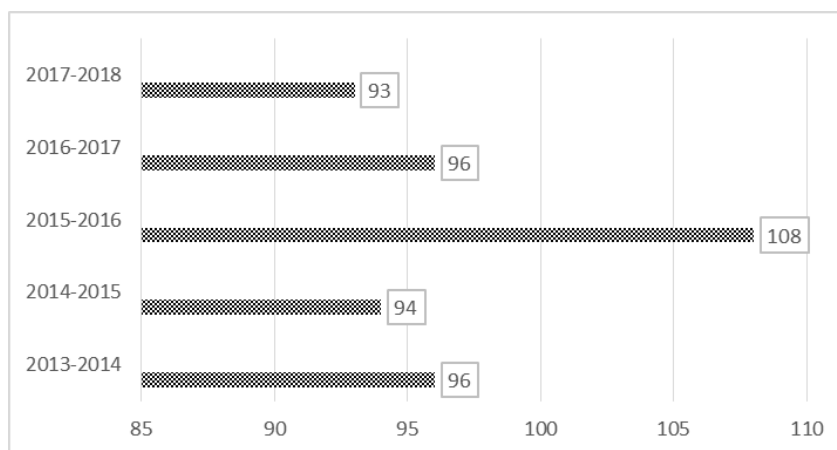

Рис. 2. Оцінка якості портової інфраструктури України в Глобальному індексі конкурентоспроможності

Джерело: складно за даними [6; 7]

Вантажні перевезення за 2013–2017 рр.¹

Показники	Перевезено вантажів		Вантажооборот	
	2013 р., млн. т	у % до 2012 р.	2013 р., млн. т/км	у % до 2012 р.
Всіма видами транспорту	757,6	98,1	379045,0	96,1
у т.ч. водним	6,3	81,0	4615,2	86,7
	2014 р., млн. т	у % до 2013 р.	2014 р., млн. т/км	у % до 2013 р.
Всіма видами транспорту	335151,7	89,2	671,2	89,9
у т.ч. водним	5462,3	118,5	6,0	103,0
	2015 р., млн. т	у % до 2014 р.	2015 р., млн. т/км	у % до 2014 р.
Всіма видами транспорту	315341,8	94,0	601,0	89,4
у т.ч. водним	5434,1	100,1	6,4	108,4
	2016 р., млн. т	у % до 2015 р.	2016 р., млн. т/км	у % до 2015 р.
Всіма видами транспорту	323473,9	102,4	624,5	103,8
у т.ч. водним	3998,6	73,6	6,7	103,5
	2017 р., млн. т	у % до 2016 р.	2017 р., млн. т/км	у % до 2016 р.
Всіма видами транспорту	343057,1	105,8	635,9	101,8
у т.ч. водним	4257,1	106,3	5,9	88,1

¹ З 2014 року – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено за даними [5]

Аналіз розвитку морської портової галузі в Україні

Показники	Характеристика
1	2
Переваги портової галузі	<ul style="list-style-type: none"> – вигідне географічне розташування для забезпечення транзитних вантажопотоків у напрямку Європи, Азії та Близького Сходу; – близькість морських портів до центрів сировинної бази; – наявність глибоководних підходів та достатніх потужностей з обробки та зберігання вантажів в режимах експорт, імпорт, транзит і каботаж; – наявність транспортних вузлів в морських портах, що забезпечують технічну можливість перевантаження з/на всі види транспорту; – пряме залізничне сполучення із сусідніми країнами; – наявність нормативно-правової бази щодо можливості залучення приватних інвестицій та здійснення державного інвестування; – наявність кваліфікованих спеціалістів.
Проблеми розвитку портової галузі	<ul style="list-style-type: none"> – нестача коштів для фінансування усіх видів робіт. – необхідність вдосконалення законодавчих актів України; – існування бюрократії та корупції у веденні господарської діяльності; – незбалансованість розвитку перевантажувальних потужностей та наземної інфраструктури загального користування; – низький рівень координації між видами транспорту та місцевою владою із забезпечення розвитку припортової інфраструктури; – низька ефективність використання потенціалу існуючих перевантажувальних потужностей; – обмеженість інструментів залучення приватних інвестицій; – недостатньо розвинута транспортна інфраструктура в морських портах та на акваторіях; – недостатній рівень та невідповідність глибин в окремих морських портах; – повільне оновлення основних фондів та невідповідність їх технічного рівня сучасним вимогам; – втрата вітчизняними портами транзитних вантажопотоків, їх переорієнтація на порти країн Балтики, Польщі, Румунії, Німеччини; – недосконалість процедур митного оформлення та наявність високих корупційних ризиків; – недостатній рівень впровадження електронних систем оформлення вантажів та недосконалі тарифна політика у сфері надання послуг; – недостатній рівень якості послуг; – відсутність повноцінно функціонуючих вільних економічних зон та індустріальних парків в морських портах; – недостатній рівень кібербезпеки в морських портах; – неможливість здійснення повномасштабної оптимізації діяльності державних підприємств морської галузі у зв'язку з високим рівнем витрат на утримання об'єктів соціальної інфраструктури; – низький рівень участі органів місцевої влади в процесі розвитку морських портів регіону; – надмірне фіскальне навантаження на портові збори; – відсутність сформованої політики щодо забезпечення соціальних гарантій та оптимізації персоналу галузі на тлі зростаючої інтенсифікації та автоматизації виробничих процесів.

1	2
<p>Шляхи вирішення проблем щодо розвитку портової галузі</p>	<ul style="list-style-type: none"> – розробка генеральної плану розвитку морських портів із урахуванням планів розвитку акваторій морських портів; – гармонізація планів розвитку припортової інфраструктури та пропускної спроможності портів з програмами розвитку транспортної інфраструктури загальнодержавного рівня; – вироблення дієвих механізмів інвестування у розвиток припортових станцій, під'їзних залізничних шляхів та електрифікації магістральних шляхів в напрямку портів; – перепрофілювання існуючих портових потужностей з перевалки вантажів на спеціалізовані перевантажувальні комплекси із залученням приватних інвестицій на умовах державно-приватного партнерства; – розробка техніко-економічних обґрунтувань проектів будівництва нових морських терміналів; – прийняття низькі законів, щодо компенсації інвестицій, внесених у стратегічні об'єкти портової інфраструктури та забезпечення державних гарантій щодо захисту прав інвесторів; – вдосконалення законодавства, щодо дієвих механізмів, на умовах державно-приватного партнерства, залучення інвестицій у об'єкти портової інфраструктури; – створення умов на законодавчому рівні для розвитку морських портів із застосуванням моделі управління «порт-ленлорд»; – забезпечення ефективного державного регулювання в сфері надання у морських портах спеціалізованих послуг; – впровадження спільних з ЄС процедур забезпечення безпеки судноплавства, моніторингу руху морських суден, надання допомоги на морі, морського зв'язку, реагування у випадках забруднення з суден та створення національного сегменту системи обміну інформацією SafeSeaNet щодо руху суден та аварійних подій; – модернізація та будівництво портових потужностей, оновлення вітчизняного спеціалізованого флоту та створення глибоководних морських терміналів; – оновлення основних фондів за рахунок інвестиційних коштів, залучених від приватизації або концесії із застосуванням інноваційних підходів та рішень; – впровадження смарт-інфраструктури та технологій, запровадження інституту авторизованого економічного оператора що сприятиме автоматизації процесів на морських терміналах та втілення сучасних інформаційних систем із високим рівнем захисту від кібер-загроз та практичне використання системи відкритих даних доступу до публічної інформації.

Джерело: удосконалено автором

З вищевикладеного можна зробити висновки щодо переваг та проблем розвитку морської портової галузі та запропонувати відповідні шляхи подолання кризових явищ (табл. 4).

Висновки. З вищевикладеного можна зробити наступні висновки, що при ефективному вирішенні проблемних питань щодо розвитку морських портів в Україні можна очікувати відповідних результатів, а саме: затверджений генеральний план розвитку портів, введення в експлуатацію нових та модернізованих комплексів, покращення інвестиційного клімату, створення додаткових робочих місць, забезпечення безперебійного транспортного про-

цесу в портах, ефективне функціонування інфраструктури портів, будівництво та модернізація додаткових глибоководних причалів, розширення та збільшення пропускної спроможності судноплавних каналів, утворення нових якірних стоянок та майданчиків, функціонування портів на інноваційній основі, підвищення позиції України в рейтингу індексу ефективності логістики, входження морських портів України до Топ-100 найбільших контейнерних портів світу, скорочення часу на бюрократичні процедури, приєднання України до міжнародного морського “Блакитного поясу” навколо Європи тощо.

Список використаних джерел:

1. Розвиток транспорту з метою відновлення і зростання української економіки : наукова доповідь / за ред. д-ра екон. наук О.І. Никифорок ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". К., 2018. 200 с.
2. Кібік О.М. Передумови розвитку господарювання діяльності портових підприємств. Розвиток методів управління та господарювання на морському транспорті : зб. наук. праць. Одеса: ОНМУ, 2008. Вип. 28. С. 28–36.
3. Латкіна С.А., Елль М.П. Проблеми оптимізації організаційних процесів портової діяльності в Україні. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 3(03). С. 92–95.
4. Адміністрація морських портів України. URL: <http://www.uspa.gov.ua/pokaznikiroboti/pokazniki-roboti-2017>.
5. Державна служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Муравский Андрей. Отдать портовые! URL: <http://www/day.kiev.ua>.
7. The Global Competitiveness Report 2009–2010. URL: www.weforum.org.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МОРСКИХ ПОРТОВ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние и особенности развития морских портов в Украине. Обоснованы конкурентные преимущества, которые являются привлекательными для дальнейшего развития портовой отрасли. Выявлены проблемы, которые тормозят развитие транспортной отрасли. Обоснованы и предложены пути развития морских портов Украины с учетом угроз и возможностей укрепления экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономический механизм, экономическая безопасность государства, стратегия, морской порт, планирование, прогнозирование.

**CURRENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT
OF MARINE PORTS IN UKRAINE**

Summary. The article analyzes the current state and features of the development of sea ports in Ukraine. The competitive advantages that are attractive for the further development of the port industry are substantiated. Problems that hinder the development of the transport industry are identified. The ways of developing Ukrainian seaports have been substantiated and suggested, taking into account the threats and possibilities of strengthening the economic security of the state.

Key words: economic mechanism, economic security of the state, strategy, seaport, planning, forecasting.